

Izrez na povečani fotografiji iz leta 1913 odpira pogled na današnji most.

Foto: Matjaž Wenzel, Maribor, junij 2012

NEMCI V MARIBORU: STOLETJE PREOBRATOV 1846–1946

Maribor, Velika kavarna, 15. marec–15. junij 2012

Med 15. marcem in 15. junijem 2012 je bila v Veliki kavarni na Glavnem trgu v Mariboru na ogled trojezična (slovensko/nemška/angleška) razstava Nemci in Maribor: Stoletje preobratov 1846–1946. Razstavo o bolj ali manj zavestno spregledanem delu mariborske zgodovine, ki je nastala v sodelovanju Zavoda Evropske prestolnice kulture Maribor 2012 in Pokrajinskega arhiva Maribor, si je ogledalo skoraj 15.000 domačih in tujih obiskovalcev.

Programska skupina EPK Maribor 2012 se je v programskem sklopu z naslovom Ključi mesta odločala za teme o identiteti Maribora in Mariborčanov, zlasti dela Maribora znotraj nekdanjega mestnega obzidja. Med prvimi se je porodila prav ideja o postavitvi razstave o Nemcih, temi, s katero se mesto do sedaj predvsem zaradi nacionalnih trenj in dogodkov med drugo svetovno vojno ni želelo pretirano ukvarjati ali pa jo je obravnavalo s svojega zornega kota. Predlagatelji so s pojmom Nemci želeli zaobjeti slojno razmeroma raznoliko skupnost prebivalcev Maribora, ki jih je povezovalo le bivanje v istem mestu in so sami sebe imeli za Nemce ali so jih kot take razumeli drugi, mednje pa sodijo tudi poznejši državljani Avstrije.

Ko je prva skupina avtorjev (avtor zamisli Boris Cizej, prvotna vodja skupine dr. Mateja Ratej, dr. Janez Cvirn, dr. Maja Godina Golija, dr. Christian Promitzer, dr. Jerneja Ferlež in dr. Vlasta Stavbar) pripravila osnutek koncepta razstave, je vodenje projekta prevzela etnologinja dr. Jerneja Ferlež in v sodelovanju z dr. Matejo Ratej, dr. Janezom Cvirnom, dr. Majo Godina Golija in mag. Juretom Mačkom ter v razgovoru z Dragom Jančarjem zastavila dokončni koncept razstave, predvsem pa njen scenarij. K sodelovanju je privabila še druge strokovnjake, dr. Filipa Čučka, Jerneja Kosija, dr. Žarka Lazareviča, mag. Jureta Mačka, mag. Boštjana Zajška, Nino Lončar, dr. Gregorja Jenuša, Dejana Kaca, dr. Manico Špendal, mag. Francija Pivca, Andrejo Borin, dr. Aljo Lipavc Oštir, Primoža Premzla, Marjana Pungartnika,

Sabino Hajnrih, Barbaro Bedenik in oblikovalca Matjaž Wenzla in Boruta Wenzla.

Ustvarjalci programa EPK, ki so želeli preseči ustaljene pristope k ustvarjalnosti, umetnosti in kulturi, so v temi videli pravo priložnost, da se tega dela mariborske zgodovine lotijo čim bolj objektivno in brez vnaprejšnjih predsodkov in stereotipov. Kot je večkrat poudarila Jerneja Ferlež, naj razstava ne bi presojala, ampak le čim manj selektivno in čim bolj podrobno prikazovala dejstva, z eno samo izjemo: nacionalizme naj bi obsojala, njihove posledice pa obžalovala.

Razstava je bila za Mariborčane pomembna tudi zato, ker so jo kot prvo v načrtovani trilogiji¹ postavili v prenovljeni nekdanji Veliki kavarni – ob odprtju leta 1913 je bil to Theresienhof – na elitni mestni lokaciji z močnim simbolnim nabojem, saj so se v času, ko je bila v njej kavarna, tam zbirali zlasti Nemci. Avtorji so razstavo časovno uokvirili med leti 1846, ko je v mesto prvič pripeljal vlak, in 1946, ko so iz mesta izgnali Nemce.

Ob vstopu v stavbo nekdanje Grand Café je obiskovalca v predprostoru pričakala ogromna fotografija gradnje novega mostu iz leta 1913, na treh stebrih ob vhodu v razstavni prostor pa tri temeljna sporočila razstave: da je mariborska preteklost neločljivo povezana z Nemci, da so v obravnavanem obdobju življenje v mestu oblikovali tako Slovenci kot Nemci in da je bilo 20. stoletje stoletje katastrof. V pritličju se je v delu razstave, poimenovanem Izhodišča, obiskovalec poučil o nacionalni identiteti in sim-

1 Prva iz serije treh razstav je bila razstava Nemci in Maribor, sledila ji je razstava »Gledat, kaj delajo – Schauen, was sie machen«, ki jo je pripravilo Društvo člen 7 iz Potrne/Laafeld na avstrijskem Štajerskem, 27. oktobra 2012 pa so odprli razstavo Srce in možgani naše kulture: Meščanstvo na slovenskem Štajerskem med vojnoma, ki sta jo pripravila Muzej narodne osvoboditve Maribor in Muzej novejšje zgodovine Celje. Razstava temelji na nasprotju med zasebnim in javnim ter na fotoalbumih in predmetih posameznih meščanov.

boliki ter se na povečani fotografiji današnjega Trga revolucije iz obdobja med obema svetovnjima vojnama seznanil z njegovimi številnimi kronološko označenimi preimenovanji, odvisnimi od ideologije vsakokratne oblasti.

V prvem nadstropju se je obiskovalec s pomočjo besedil in fotografij ter dokumentov seznanil z zgodovinskimi podatki, da so namreč do šestdesetih let 19. stoletja Nemci v mestu ne samo prevladovali, temveč so brez večjih težav sobivali s Slovenci. Po uvedbi dualizma leta 1867 in francosko-pruski vojni v letih 1870/71 pa je prihajalo do vedno večjih razkolov. Ti so svoj vrh in preobrat dosegli leta 1918, ko je general Maister razpustil nemški mestni svet. Med obema vojnama so bili Nemci, čeprav že manjšina, gospodarsko še vedno zelo močni, zaradi prevelikih pričakovanj od nacistične Nemčije in njihovega delovanja med vojno pa jih je nova politična oblast po letu 1945 razlatala in iz Maribora so tako rekoč izginili.

Kronološki zgodovinski pregled razvoja zunanjih dogodkov je hkrati kontekst, v katerega je etnologinja Jerneja Ferlež umestila Poglobljeni pogled, del razstave z življenjskimi zgodbami nekaterih bolj ali manj znanih mariborskih posameznikov in družin ter z nekaj ohranjenimi predmeti, ki so ilustrirali dejanski utrip

tistega časa. Med njimi so se znašle življenjske zgodbe industrialcev, podjetnikov, županov, arhitektov, vojakov, slikarjev, filozofov, glasbenikov, zgodovinarjev, umetnikov, trgovcev ... pa zgodbe o društvenem, družabnem in vsakdanjem življenju, razvoju jezika, vere in šolstva.

Avtorji in oblikovalci razstave so pripoved o Nemcih, ki je bila bolj kot v zavesti Mariborčanov prisotna v njihovem nezavednem, namenoma prikazali v zatemnjenem prostoru brez dnevne svetlobe, odkrito ali bolj latentno prisotnost konfliktov med dvema narodnostnima skupnostma pa so v poglavju Zgodovinski lok nakazali s številnimi jelenjimi rogovi.

Edino okno na razstavi je skozi izrez na fotografiji slovesnosti leta 1913 odprtega državnega mostu gledalo na vrvež današnjega mostu čez Dravo. Najbrž so s to rešitvijo želeli poudariti, da se dogodki vrstijo, ljudje rojevajo in umirajo, stavbe in mostovi pa ostajajo.

Do konca leta 2012 bo Umetniški kabinet Primož Premzl v sodelovanju z Zavodom EPK 2012 in s Pokrajinskim arhivom Maribor izdal dva razstavna kataloga, slovenskega in nemškega, vsakega na okoli 240 straneh. V katalogih, ki ju ureja Jerneja Ferlež, bodo objavljeni fotografije in besedila z razstave.

UMETNOST IZ TOVARNE – KERAMIKA DEKOR

Narodni muzej Slovenije – Metelkova, 17. maj–30. september 2012

Razstava z zgornjim naslovom je bila kot ena od spremljevalnih prireditev ob drugem mednarodnem trienalu keramike UNICUM 2012 na ogled v stavbi Narodnega muzeja Slovenije na Metelkovi. Odločitev, da letošnjo spremljevalno prireditev posvetimo keramiki Dekor, ni bila težka. V kontekstu raziskovanja slovenske keramike je namreč tovarna fine keramike Dekor ostala bela lisa. Nanjo je na primer v zadnjem času v kontekstu raziskovanja Klemenčičeve tovarne keramike v Novem mestu opozorila Ivica Križ iz Dolenjskega muzeja. Narodni muzej Slovenije je ob različnih priložnostih pridobil izdelke keramike Dekor. V zadnjem času smo jih nekaj pridobili z donacijama sabljača Rudolfa Cvetka in telovadke Helene Zoe Vazzaz. Tudi to kaže na priljubljenost izdelkov v času od tridesetih do šestdesetih let 20. stoletja, saj sta jih oba uporabljala kot okras v svojih stanovanjih.

Naslov razstave je bilo precej težko izbrati. Želeli smo se izognili suhoparnim sintagmam, ki bi že vnaprej poudarile samo material in kraj. Že ta del razstave, s katerim se obiskovalci srečajo najprej, bi moral biti dovolj privlačen, da bi jih pritegnil, po drugi strani pa dovolj iskren, da o vsebini razstave ne bi vzbujal napačnih iluzij. Razstavljena namreč ni navadna uporabna keramika, torej tista, s katero se srečujemo v vsakdanjem življenju, ampak izdelki po modelih slovenskih predvojnih umetnikov in serijski izdelki, prav tako narejeni po takšnih modelih. Kompromis, da gre za neko vrsto umetnosti in da so bili artefakti vendarle izdelani v tovarni, se je s svojim sporočilom lepo vklopil tudi v temo letošnjega trienala, ki je bila raziskovanje in eksperimentiranje

s keramiko. Tudi keramika Dekor je namreč svojevrsten eksperiment, saj so v tem obratu uporabljali žgano glino in ne beloprstene keramike, ki je sicer značilna za vse preostale tovarne keramike na Slovenskem.

Tovarna je imela še eno tehnološko posebnost. Izdelke so namreč poslikavali z barvnimi glazurami in ne s keramičnimi barvami, kot je sicer v navadi. Poslikavo z barvnimi glazurami je pri nas uvedla keramična tovarna bratov Schütz v Libojah (nekdanja Keramična industrija Liboje). Oba obrata sta bila med seboj povezana, saj je v Dekorju nekaj časa delal tehnolog Karel Wutholen, ki je prišel iz Liboj (in se pozneje tja tudi vrnil).

Proizvodni program tovarne Dekor ima posebno mesto v zgodovini slovenske keramike. Temeljlil je na umetniških malih serijah in na serijski proizvodnji okrasnih predmetov za dom. Predvojni izdelki sodijo v okvir sloga *art deco*, ki je v Evropi kulminiral na svetovni razstavi leta 1925 v Parizu, ime pa je dobil šele precej pozneje. V času, ko je v oblikovanju in arhitekturi prevladoval modernizem, torej slog Bauhauusa, so bili živobarvni okrasni predmeti malce konservativna protiutež tedanjemu konceptu stanovanjskih interjerjev.

Tovarno Dekor je leta 1931 ustanovil gradbenik Jože Karlovšek, ki pa je bolj kot po svojem poklicu znan kot vnet zbiralec narodopisnega, predvsem folklornega blaga, predvsem ljudskih ornamentov. Zanimanje za keramiko je bilo v drugi polovici dvajsetih let in v tridesetih letih prejšnjega stoletja precejšnje, predvsem zaradi ustanovitve keramičnega oddelka pri Državni

* Doc. dr. Mateja Kos, dr. umetnostnozgodovinskih znanosti, muzejska svetnica, Narodni muzej Slovenije, 1000 Ljubljana, Prešernova 20, E-naslov: mateja.kos@nms.si